

BEHAVIORISM OR PERSONALITY DISTORTION

Iuliana VORONEANU (PĂUNESCU), PhD Candidate
1 Decembrie 1918 University of Alba Iulia

Abstract: Since the first half of the twentieth century, psychology is dominated by a new orientation that excluded the analysis of consciousness, which involved the set of brain mechanisms, internal mental processes and emotional feelings, invisible, setting as its object of study exclusively the external behavior of man, respectively behaviorism.

Defined as the total response, in response to an experienced extreme situation, in relation to the environment and the reactions of internal tensions oriented in a significant direction, behavior can thus designate how to be and act through observable manifestations, meaning and adaptive direction of behavior being very important. Voiculescu proposes in Behaviorism a painting of the woman with an aura of mysteries, the savior woman, who finally fights to defend the consorts and the hermitage, in which we easily recognize the image of the outlaw in the feminine hypostasis. It is a strong feminine presence, who does not know the law of obedience, but only that of justice, a kind of unconventional Messiah.

Keywords: behaviour, borderline situation, crisis, personality, ambiguity

Începând cu prima jumătate a secolului XX, psihologia este dominată de o nouă orientare care excludea analiza conștiinței, ceea ce implica ansamblul de mecanisme cerebrale, procese mentale interne și trăiri afective, cu caracter invizibil, fixându-și drept obiect de studiu exclusiv comportamentul exterior al omului, respectiv behaviorismul, numit și teoria comportamentelor. Conceptul a fost evidențiat de către Henri Pieron (1908), apoi de John Broadus Watson (1913), termenul fiind asociat procesului de redefinire a obiectului psihologiei propus de behaviorism.

Termenul de comportament este explicat în dicționarele de psihologie drept „activitatea unui organism în interacțiune cu mediul său înconjurător”¹, cu referire la ansamblul activităților, în general, sau la o anumită activitate particulară. Dintr-o altă perspectivă, comportamentul se referă la „ansamblul reacțiilor adaptative, obiectiv-observabile, pe care un organism, prevăzut cu sistem nervos, le execută ca răspuns la stimulii din ambianță, care, de asemenea, sunt obiectiv observabili”². Ajungem astfel la sensul de comportament, echivalent al termenului de *behaviour*.

Definit ca reacția totală, de răspuns la o situație limită experimentată, în raport cu mediul și cu reacțiile tensiunilor interne orientate într-o direcție semnificativă, comportamentul poate desemna astfel modul de a fi și de a acționa prin manifestări observabile, sensul și direcția adaptativă a comportamentului fiind foarte importante. În sens restrâns, noțiunea de comportament se limitează la activitățile direct observabile ale organismului, ceea ce exclude, cel puțin la prima privire, stările de conștiință, gândurile, sentimentele, reprezentările și alte activități interne.

¹ Roland Doron, Françoise Parot, *Dicționar de psihologie*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 155

² Paul –Popescu Neveanu, *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1978, p. 123

Ca urmare a studiilor și teoriilor demonstrate astfel, reprezentanți ai celor trei tipuri de behaviorism (metodologic, psihologic, analitic/ logic), printre care Ivan Pavlov, Edward Thorndike, J.B. Watson, B.F. Skinner, au pus accentul pe comportamentul exterior, refuzând să ia în considerare experiența interioară și aspecte ce implică introspecțiunea. Astfel, s-a favorizat o [psihologie](#) experimentală, care se concentra pe reacțiile de tip stimul-răspuns, pe identificarea unor relații între variabile dependente și independente.

Metodologia behavioristă a condus la apariția cercetărilor în psiho-sociologie, legate de formarea opiniilor indivizilor în comunitate, în [grup](#) restrâns, în raport cu situații – limită, perspective diferite ale realității.

Influența majoră a behaviorismului s-a manifestat nu numai în psihologie, ci și asupra sensului literaturii, implicit asupra modului de structurare a textului literar. Astfel, textul devine o descriere de acțiuni, de fapte, de replici. Atenția este îndreptată asupra a ceea ce se vede din personaj, a ceea ce văd și interpretează cei din jur, acesta devenind astfel exclusiv o ființă pentru ceilalți. Ilustrarea a ceea ce simte sau gândește personajul, analiza psihologică din punctul de vedere al naratorului, al actantului sau al martorului, este suprimată.

La începutul activității de prozator, Vasile Voiculescu avea cunoștință despre demersul științific al psihologiei și filosofiei existențialiste, fiind familiar cu cele mai recente teorii științifice de care a devenit profund interesat, ceea ce s-a concretizat într-o îmbinare a viziunii existențialiste cu tehnica behavioristă în câteva narațiuni. Așa cum afirma Roxana Sorescu, „existențialismul distorsionării personalității prin impunerea unui rol social este adâncit de Voiculescu prin corelarea cu teoriile și practicile comportamentismului.”³

În povestirea cu același titlu, *Behaviorism*, Voiculescu centrează atenția asupra unui personaj principal, o femeie cu dublă personalitate: o fostă cântăreață de cârciumă (și după cum vom descoperi în desfășurarea acțiunii, membră a unei bande de hoți), devenită, prin nu se știe ce împrejurare, călugăriță într-un schit cu reguli extrem de severe, teritoriul sacru închinat Sfintei Fecioare, unde este interzis accesul oricărui reprezentant de sex masculin. Această interdicție, tratată cu umor, funcționează în realitate asemenea interdicției femeilor de a pune piciorul pe Sfântul Munte Athos.

După o scurtă introducere în atmosfera unui blocaj din cauza vremii potrivnice pentru o vânătoare de rațe sălbatice într-o zonă a Buzăului, „vorbind multe și de toate”⁴, cei cinci orășeni și judecătorul ajung să dezbată subiectul cărții *L’homme, cet inconnu (Omul- ființă necunoscută-1935)*, a doctorului Alexis Carrel⁵, o carte considerată a fi

³ Vasile Voiculescu, *Iubire magică*, Prefață de Roxana Sorescu, Editura Art, București, 2012, p. 6

⁴ Vasile Voiculescu, *Integrala prozei literare*, Ediție îngrijită, prefață și cronologie de Roxana Sorescu, Editura Anastasia, București, 1998, p. 115

⁵ Doctorul Alexis Carrel (1873–1944) a reprezentat, alături de William James, unul dintre reperele intelectuale fundamentale ale doctorului Voiculescu. Chirurg și biolog laureat al Premiului Nobel pentru Medicină în 1912, s-a ocupat de sutura vasculară, fiind și un precursor al transplantului de organe. Teza de licență în medicină a doctorului Voiculescu a avut drept subiect rezecția intestinului cu sutură terminală în herniile strangulate. Doctorul Voiculescu era curios dacă transplantul sau suprimarea de organe atrag modificări psihice și de comportament esențiale. „Homo novus” poate fi obținut pe cale bio-fiziologică? Răspunsul a fost negativ, atât în

fundamentală pentru condiția umană, de către toată generația lui Voiculescu, raportată la behaviorism. Discursul despre psihologia comportamentală americană și referințele academice ale profesorului de filozofie plictisesc audiența și unul dintre vânători, primarul satului, propune un exemplu de comportament autentic, un pretext pentru a spune o poveste haiducească, inspirată dintr-o legendă locală.

Povestea este de fapt o relatare a unei starețe de la schitul Vodesele (prescurtare pentru Voievodesele), fondată încă din vremea turcilor de o văduvă de domnitor, locaș în care „era cu strășnicie oprit să calce în el picior de bărbat, de orice soi ar fi fost, nu numai om, dar nici de cocoș, de motan, de taur sau armăsar... nimic. Nu puteau intra acolo decât muieri, adică pe lângă femei, se primeau pisici, găini, vaci, oi și altele.”⁶ Descrierea schitului relevă o adevărată cetate în munți, unde, învăluite în mister, trăiau douăzeci de călugărițe, „înconjurat de niște ziduri înalte și groase, cu țepe de fier înfipte în creneluri și șanțuri adânci la temelie. Se pătrundea în el numai prin trei rânduri de porți tari, căptușite cu fier, ferecate cu zăvoare cât bârnele și lacăte cât ploștile.”⁷

Conflictul povestirii este aparent acceptabil, existând straturi suprapuse ale acțiunii, totul focalizându-se în jurul apariției elementului masculin într-un mediu în care acesta este interzis. Femeile sunt bărbate, Pelaghia e un haiduc cu fustă, maicile Agapia și Filoteea reprezintă ipostaze ale unor atleți slabi de minte, dar puternici. Indiferent de situație, gândul tuturor în mănăstire se duce întotdeauna spre sexul masculin, nu spre rolul masculin.

„– Oameni buni, deschideți că nu mai putem aștepta.

– Bărbați sau femei? iscodi măicuța, deși glasurile mărturiseau ca despre niște tauri.

– Amestecat, sosi de dincolo vorba pe vânt.

– Cum amestecat?

– Și bărbați, și femei.

– Cum, și bărbați, și femei?! se indignă măicuța cu gândul la alte bazaconii.”⁸

Printr-un truc, cinci haiduci înarmați, intră în mănăstire pentru a o jefui. Printre călugărițe se afla și maică curajoasă și pricepută, Pelaghia (Păuna, fosta cântăreață de cârciumă, mai apoi devenită membru a unei cete de hoți). Deși scriitorul folosește doar câteva cuvinte pentru a descrie femeia, portretul acesteia se creionează la fel de strict ca pentru o apariție monahală, drept „o vlăjgană de călugăriță”, „cu îndrăzneală mare”, „autoritară” la vorbă și în atitudine, „subțirică și mlădioasă,(...) ca odinioară în bâlciurile unde cânta balada lui Copală, tâlharul.”⁹

În această situație-limită, Pelaghia devine o uriașă necunoscută, o enigmă care ar putea fi dezlegată din perspective diferite, comportamentul fiind observabil din exterior. Ar fi aproape imposibil să avansăm o ipoteză asupra motivațiilor sale,

ce privește transplantul (piesa *Demiurgul*), cât și în ce privește extirparea organelor (distopia *Lobocoagularea prefrontală*).

⁶ Vasile Voiculescu, op. cit., p. 116

⁷ Ibidem, p. 116

⁸ Ibidem, p. 117

⁹ Ibidem, p. 125

inițiativele ingenioase și eficiente demne de un strateg eminent, abilitățile nebănuite de curaj, viclenie, înțelepciune, ingeniozitate, sunt reacții normale, în caz de primejdie, când schitul e invadat de tâlhari. Comportamentul Pelaghiei se limitează astfel strict la acțiunile și reacțiile ei direct observabile în situația de criză, ceea ce exclude, cel puțin la prima privire, stările de conștiință, gândurile și sentimentele acesteia.

Înzestrată cu fine aptitudini necesare unui adevărat psiholog, Pelaghia anticipează planul strategic de jaf al căpeteniei tâlharilor, interpretează comportamentul și expectanțele acestora, deprinderi dobândite în așa-numita școală a vieții pe care o absolvise în timpul peregrinărilor prin lumea hanurilor și a moravurilor. Atentă la nevoile primare ale acestora, femeia le câștigă oarecum încrederea, dezvăluindu-le inclusiv locurile unde se aflau obiectele valoroase din schitul domnesc.

Doar datorită planului ei de acțiune, al „ așa- zisului comportament al fiecărui individ dintr-un grup pus într-o situație primejdioasă...Sau reacția fiecărui ins în parte în fața aceleiași grele încercări”¹⁰, hoții cad în propria capcană. Deși este sesizabilă o relație de neîncredere față de Pelaghia, tâlharul încearcă să își ia toate măsurile de prevedere. Dar nu păstrează o armă la îndemână când stă de veghe. Tâlharii, bine hrăniți, sunt încuiați fiecare cu o măicuță în câte o chilie, începând cu Pelaghia.

În absența unor motivații clare, doar pe baza analizei comportamentului femeii, este imposibilă o calificare morală a gesturilor ei, ceea ce ar putea deveni tema unei dezbateri și a unui șir de întrebări, la care nimeni nu ar putea oferi un răspuns credibil: Cine este această călugăriță, o fostă cântăreață și hoață pocăită? Este doar o iscoadă vicleană, intrată în mânăstire doar cu scopul de a observa locul unde maicile păstrează odoarele, argintăria și aurăria, cu intenția clară de a le prăda, împreună cu banda ei căreia avea să-i deschidă ea însăși porțile?

Mărturisirea ei ne pune într-o și mai mare incertitudine: „(...)mi-ai luat-o înainte [îi spune ea tâlharului Ciopală]. Dacă nu le călcai tu, deschideam eu la primăvară porțile cetei mele. Jăfuiam eu schitul. Acum împart prada cu tine. Te învoiești?”¹¹

Tot din exterior, nici cititorul, nici Ciopală nu știu ce să creadă, dacă propunerea este adevărată sau e întinsă o capcană. Prin prisma behaviorismului, a slăbiciunilor perspectivei comportamentale asupra faptelor și asupra textului, este imposibilă o calificare clară a Pelaghiei: fie este o eroină, fie în ipostaza de hoață notorie, o desfrânată sau o criminală.

Totuși, măsurile de precauție severe pe care le adoptă Copală, pentru a-și proteja oamenii, dar și pe sine însuși, de a nu cădea în capcana mrejelor fostei cântărețe, impun o întrebare: o cunoștea atât de bine încât era stăpânit de sentimentul de teamă și nesiguranță în preajma acesteia? Se dovedește că, deși căpetenie a tâlharilor, Ciopală, pare a le ști pe toate, nu are cunoștințe minime, este un incult, neștiind că dintr-o cameră ermetic închisă se poate ieși pe coș. Pelaghia îl va surprinde dezarmat, o greșală fatală; mai întâi va fi împușcat, apoi decapitat de maica însăși, care acționează într-un mod inteligent și rapid, fără a-și pierde cumpătul.

¹⁰ Ibidem, p. 115

¹¹ Vasile Voiculescu, op. cit., p. 122

Asemănarea Pelaghiei cu femeile pocăite din Biblie este umbrită, Pelaghia e determinată de situația- limită să scoată la lumină natura ei de criminală. Cu toate acestea, scena uciderii lui Ciopală, reprezintă o pagină antologică, incalificabilă din punct de vedere moral și juridic. Acesta este un exemplu clar de behaviorism.

„Și ridică zadarnic mâna moale cu pistolul către vrăjmaș, care zvârli ipingeaua, smuci căciula și smulse mustățile... De sub ele răsări, subțirică și mlădioasă, maica Pelaghia, ca odinioară în bâlciurile unde cânta balada lui Ciopală. ...T(...) Se repezi la Ciopală, îl trânti la loc pe scaun, îl îndoi pe spătarul înalt și puse pe maica cealaltă să-l ție și să-l tragă pe la spate de plete, așa ca gâtul să ajungă și să se rezeme pe muchea spetezei ca pe un tăietor. Ea, cu iataganul ascuțit al tâlharului, ținut cu amândouă mâinile, din două lovituri, îi reteză grumazul.”¹²

Gestul suprem al uciderii cu sânge rece a căpeteniei tâlharilor denotă personalitatea puternică a Pelaghiei, interpretat ca unică măsură de a elimina posibilitatea desecretizării statutului ei anterior, necunoscut celorlalte măicuțe.

Ambiguitatea interpretării și ciocnirea mentalităților este un alt element care intervine în analiza comportamentului revelatoriu al personalității călugăriței, care rămâne o enigmă, nefiind înțeles sau chiar greșit interpretat de cei din jur. În final, starea nu înțelege gestul și acțiunile eroinei în ipostază de ucigașă, este contrariată total și o judecă aspru, catalogând-o drept „o mare nelegiuită”¹³. Celelalte măicuțe o ridică în slăvi, fiind considerată „mai mult decât un idol”¹⁴. Ascultătorii relatării sunt și ei niște vânători de rațe sălbatice, care și-au transferat instinctele, punându-și „comportamentul la încercare”.¹⁵

În final, este posibilă o descoperire de sine a Pelaghiei, ca urmare a situațiilor și confruntării cu ceilalți, urmate de alegerea opțiunilor. Ea realizează gradul de responsabilitate care i-a revenit, ca urmare a situațiilor limită în care se confruntă cu stări contradictorii, de vinovăție, de exprimare și simțire a credinței, de conștientizare a pericolului și a iminenței morții. Pelaghia este determinată să confrunte astfel încredințarea interioară despre ceea ce este, cu aparențele comportamentului propriu, așa cum le apare celorlalți.

Voiculescu propune astfel un tablou al femeii cu aură de mistere, femeia salvator, care în final luptă pentru a apăra consoartele și schitul, în care recunoaștem cu ușurință imaginea haiducului în ipostaza feminină. Este o prezență feminină cu caracter puternic, care nu cunoaște legea supunerii, ci numai pe cea a dreptății, un fel de Mesia neconvențional. În acest portret feminin incomplet, am putea spune, deoarece nu sunt oferite detalii clare ale înfățișării Păunei, recunoaștem o ipostază a femeii de lume, decăzută, care renaște prin faptele ei, asemenea păcătoaselor cărora Iisus le iartă păcatele în urma unei pocăințe vădite.

¹² Vasile Voiculescu, op. cit., p. 125

¹³ Ibidem, p.126

¹⁴ Ibidem, p.126

¹⁵ Ibidem, p.126

BIBLIOGRAFIE

- Doron, Roland, Françoise Parot, *Dicționar de psihologie*, Editura Humanitas, București, 1999
- Popescu Neveanu, Paul, *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1978
- Ganciu, Maria Elena, *Vasile Voiculescu și riscurile experienței mistice*, Editura Limes Epifania, Cluj, 2013
- Postelnicu, Gheorghe, *Viața și opera lui Vasile Voiculescu*, București, Editura EuroPress Group, 2012
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. II, Editura Minerva, București, 1976
- Tupan, Ana- Maria, *Modernismul și psihologia*, București, Editura Academiei Române, 2009
- Ungureanu, Cornel, *Proză și reflexivitate*, București, Editura Eminescu, 1977
- Zaharia-Filipaș, Elena, *Introducere în opera lui Vasile Voiculescu*, Editura Minerva, București, 1980
- Vasile Voiculescu, *Integrala prozei literare*, Ediție îngrijită, prefață și cronologie de Roxana Sorescu, Editura Anastasia, București, 1998
- Vasile Voiculescu, *Iubire magică*, Prefață de Roxana Sorescu, Editura Art, București, 2012